

ДОКУМЕНТИ ТА МАТЕРІАЛИ

Перші дні Великої Вітчизняної війни *

Док. № 44

З доповіді про бойові дії 43-ї танкової дивізії 19-го механізованого корпусу за період з 22 по 29 червня 1941 р.

До початку бойових дій (до 22.6.41 року) дивізія, що постійно дислокувалась у м. Бердичеві, мала у своєму складі:

Особовий склад:

За штатом				В наявності				% укомплектування
н/с	мол. н/с	рядовий склад	Всього	н/с	мол. н/с	рядовий склад	Всього	
1253	2172	6451	9876	711	1054	6669	8434	

По середньому і мо-
лодшому - 50-60%;
по рядовому - 100%

Штаб дивізії був укомплектований майже повністю цілком підготовленим начскладом, зібраним і здатним до керівництва військами, його укомплектування відбувалося за рахунок прибулого до складу дивізії штабу 35 кр. танкової бригади.

Старший і середній начсклад підготовлений також цілком задовільно, більшість мала бойовий досвід у боях з Фінляндією.

Спеціалістами дивізія була укомплектована як за кількістю, так і за якістю цілком задовільно, екіпажі бойових машин навчені, багато з них мали бойовий досвід і повністю опанували наявну техніку.

Молодший нач. склад, особливо мотострілецького полку, був не в комплекті на 70%, підготовлений недостатньо, оскільки прибув з інших частин і висунутий з червоноармійців.

Залишився ненавченим особовий склад перших батальйонів танкових полків, як тільки прибули на укомплектування, через відсутність матеріальної частини він пройшов лише курс молодого бійця.

Бойові машини були повністю готові до бою, укомплектовані екіпажами, але технічно досить зношені. З наявної кількості автомашин близько 150 були несправними, частково ремонтувалися на рембазах і частина з них стояла без шоферів у Бердичеві до одержання їх з приписного складу за мобпланом. Запчасти для бойових машин на складах дивізії було лише на 40—45%.

Наявна кількість автомашин ні в якій мірі не забезпечувала дивізію для виступу в похід і підняття всіх запасів. Внаслідок цього основна маса особового складу мотострілецького полку й інші спеціалісти небойових машин автотранспортом не могли бути підняті. Також не могли

* Закінчення. Початок див.: УІЖ.— 1991.— № 5, 6, 11.

бути підняті люди перших батальйонів танкових полків, що не мали матеріальної частини.

Таким чином, до початку бойових дій дивізія складалася з двох груп: а) рухомої групи — танкові полки (кожний двобатальйонного складу), перед боєм у Дубно зведені в один полк і два батальйони мотострілецького полку на автомашинах, б) пішої групи в кількості майже півтори тисячі чол., яка складалася з частини мотострілецького полку і решти спеціалістів — без машин (розвідники, сапери).

Матчастина:

Марка	Належить за штатом	В наявності	Некомплект
Танки КВ	63	5	58
Танки Т-34	210	2	208
Танки Т-26 і ХТ	74	230	-
Танки БТ	26	-	26
Вантажні і спецавтомобілі	1500	571	929
Цистерни	137	63	68
Трантори	83	15	68

Озброєння:

Назва озброєння	Належить за штатом	В наявності	Некомплект
Гармати 152 мм	12	4	8
Гармати 122 мм	12	12	-
Гармати 76 мм	4	4	-
Гармати 37 мм і зенітні	12	4	8

Снарядів для 37 мм зенітних гармат в частині не було зовсім. Для гармат 122 і 152 мм був лише один боекомплект. Мотострілецький полк автоматичною зброєю й мінометами був укомплектований на 15—20%, проти належного за табелем.

Висновок: незважаючи на те, що дивізія знаходилася ще в стадії формування й мала великий некомплект з основних видів озброєння, техніки та в особовому складі — до бойових дій була підготовлена і могла вести бій у тому складі, в якому вона знаходилася до 22.6.41 року.

Завдання дивізії

22.6.41 року близько 12.00 дивізії було поставлене таке завдання — зосередитися в районі Жорлув — Младава — Ульбарув, що в 20 км на півден. захід від Рівного, знаходячись у резерві ком. військами, бути готовою до дії в напрямку Дубно — Дубровка. Дивізії, таким чином, необхідно здійснити марш близько 300 км своїм ходом, під тиском авіації противника.

Обстановка на фронті дивізії на 25.6.41 р.

Дивізія, здійснивши тридобовий безперервний марш з 21.00 22.6.41 р., на ранок 25.6.41 досягла рубежу р. Горинь району Гоша — Тайкури. Дальше висування в район зосередження командиром 19 мк було затримано на добу через неясність в обстановці і необхідність підтягнути частини.

Під час здійснення маршу базування дивізії з основних видів забезпечення точно визначено не було. В зв'язку з цим дивізія відчувала великі труднощі в одержанні запчастин і гсм, які доводилося розшукувати, віддаляючись від частини на 150—200 км. Протягом 25.6.41 р. дивізія відновлювала матеріальну частину і підтягувала відстаючі машини.

За весь час маршу, аж до 26.6.41 р., ніякої інформації від вищих штабів про становище на фронті штаб дивізії не мав. Відсутність розвідувальних даних і оперативних зведень не давала можливості правильно орієнтуватися в обстановці, особливо у становищі на флангах. Про противника були найрізноманітніші й суперечливі дані. В наказі корпусу зазначалося, що в Дубно прорвалися дрібні групи противника. Крім того, були дані, що основний фронт діючих частин Червоної Армії проходить більше на захід і завданням дивізії є лише ліквідація танкових груп противника, що прорвалися.

Було відомо, що лівіше діє 36 ск, але точно район його дій відомий не був. Пошуки ж штабу 36 ск ні до чого не привели. Штаб дивізії, не будучи достатньо орієнтований в обстановці, вів своїми силами військово-розвідку, яка висвітлювала лише район перед фронтом дивізії і на флангах.

Бойові дії дивізії

Бойові дії дивізії складаються за часом та операціями з 4-х основних періодів:

1. Танкові бої під Дубном 25—27.6.41 р.
2. Танкові бої під Рівним і Корцем 27—29.6.41 р.
3. Танкові бої на рубежі р. Горинь 29.6.41 р. — 4.7.41 р.
4. Піші бої з обмеженою кількістю танків на Новоград-Волинському і Коростенському напрямках 4—10.8.41 р.

Бої в районі Дубно

а) Обстановка і дії мотогрупи (43 мсп) 25—26.6.41 р.

О 4.00 із штакара 19 було одержано таке бойове розпорядження: «Терміново кинути в Дубно два мотострілецькі батальйони й очистити від частин противника Дубно, зайняти переправу і міцно утримувати її до підходу танків, далі, з підходом танків, розгромити противника у районі Дубно».

О 6.00 мотозагін (2 батальйони) 43 мсп під командуванням майора Іванченка з взводом танків і батареї ПА виступив для виконання вказаного завдання. Ніяких даних про противника і дії наших частин на фронті штадив не мав, наша авіація також для орієнтування в обстановці нічого не дала. Противник, навпаки, відразу визначив висування мотозагону і в районі Рівного двічі бомбардував і обстрілював колону, яка проходила, затримавши прибуття її у свій район на півтори години.

Зосередившись у районі лісів, що на півд. захід від Млодава, командир 43 мсп розвідкою встановив, що с. Похорельце (на 7 км на схід від Дубно) зайняте противником, причому його вогневі точки — кулемети і мінометні батареї — виявлені в районі кладовища та млина. Близько 20.00 було встановлено, що 795 сп 228 сд, відірвавшись від дивізії, і 36 ск, який діяв лівіше, відходить безладно у східному напрямку. Решта частин 36 ск також відходила, залишаючи зовсім відкритим лівий фланг і шосе Дубно — Рівне — Здолбунів. І в цей відкритий проміжок противник підтягував танкові сили, спрямовуючи свій удар на південь від Рівного.

40 тд, що вела бої в районі Млинова, частково вже оточена противником, знаходилася в тяжкому становищі.

43 мсп до кінця дня, при спробі перейти в наступ, зустрів організований кулеметний і мінометний вогонь з району Похорельце і, затримавши частину відступаючих бійців 795 сп, перейшов на ранок 26.6.41 р.

до оборони. О 21.00 авіація противника трьома нальотами обстріляла розміщення піхоти, ведучи вогонь розривними кулями.

Вранці 26.6 близько 5.00 противник після сильної артпідготовки силами до полку піхоти і до батальйону танків почав наступ з рубежу Похорельце — Рачин, висунувши уперед майже 10 танків. 43 мсп, використавши свій танковий взвод як протитанкову засаду, і підбивши 2 танки противника, пропустив танки противника, відрізав наступаючу за ним піхоту, відкривши по ній кулеметний і гарматний вогонь. В результаті бою противник був відкинутий на захід. окраїну Похорельце.

О 7.00 противник знову повторив атаку танками, намагаючись обійти 43 мсп зліва. 228 сд і її 485 гап без попередження залишили фронт і безладно стояли, повністю відкривши лівий фланг. 43 мсп під загрозою повного оточення й знищення з боєм відійшов і зайняв рубіж оборони на безіменному струмку в районі Крилув. Під час бою 43 мсп завдав противнику таких втрат: знищено близько 120 чол. піхоти, які рухалися за танками, 2 танки, 2 гармати ПТО і 4 кулемети.

Противник на 14.00 займав такий рубіж: Кол-Курдивань—Крилув—Жарковице.

В такій обстановці дивізії треба буде основними силами вести бій у районі Дубно. Швидке висування дивізії і негайний наступ були викликані загрозливим становищем у районі Дубно внаслідок відходу 228 сд і були результатом того, що дивізія вступила у бій без достатнього рекогносцирування та погодження взаємодії з артилерією і сусідами.

Танковий бій 26.6.41 р.

О 6.00 26.6.41 р. танкова група дивізії, об'єднана в один танковий полк (86) разом з 43 мсп, виступила з району Нетреба, маючи у своєму складі 2 танки КВ, 2 танки Т-34 і 75 танків Т-26, із завданням — розгромити угруповання противника у районі Дубно. Під час проходження Рівного колона танків дивізії піддавалася бомбардуванню противником з повітря. На 10.00 танки зосередилися в районі гаю «Хомут»... До цього часу 228 сд і частини 36 ск, продовжуючи відхід, пройшли через розташування наших танків, 43 мсп протягом 4-х годин продовжував утримувати зайнятий рубіж, незважаючи на сильний артилерійський, мінометний і кулеметний вогонь та атаки противника. Командування 43-ї дивізії зупинило відступаючу піхоту й артилерію 228 сд, розмістило їх і віддало наказ про вступ у бій разом з дивізією. Після відновлення необхідного порядку було прийнято рішення про негайну атаку, оскільки висланою розвідкою було встановлено висування танкових сил противника з Дубно у напрямку Рівного.

Артилерія дивізії (43 гап), яка рухалася з району Тайкури на тракторній тязі із швидкістю 6 км на год., знаходилася ще в дорозі й до початку атаки відкрити вогонь не могла.

Рубіж розгортання для наших танків був невідгідним, противник зранку, ведучи повітряну розвідку, встановив рух наших танків ще під час проходження Рівного і для своєї оборони захопив більш вигідний рубіж, установивши систему ПТО. Свої танки в кількості 120—150 штук противник розташував за зворотними схилами висот, що на захід від Похорельце.

У розпорядженні дивізії не було заплановано жодного літаковильоту, тому що отримати будь-які дані про те, що відбувається в глибині оборони противника, штадив не міг, у той час як авіація противника продовжувала панувати в повітрі, коректувала свій вогонь і вела спостереження за нашими діями.

О 14.00 танки дивізії виступили в атаку. З вихідного рубежу на зах. окр. Крилув вони рухалися похідною колоною з дальшим завданням — розвернутися з-за висот і перейти в атаку. Виявивши висування наших танків, противник відкрив на узліссі сильний загороджувальний

вогонь. Танки, не зупиняючись, вийшли на зах. окр. Крилув, маючи попереду 2 танки КВ і 2 танки Т-34, з ходу розвернулися й ураганим вогнем розстроїли систему ПТО і бойовий порядок піхоти, яка безладно почала відступати на захід.

Переслідуючи піхоту противника, наші танки були зустрінуті вогнем танків противника з-за засад і з місця, але були атаковані танками КВ і Т-34, які вирвалися вперед, і слідом за цим і танками Т-26.

86 тп і 43 мсп, продовжуючи завдавати втрат піхоті противника, викликаючи замішання в неї, почали зустрічний бій з танками противника. Танки противника, не витримавши вогню і навалльної танкової атаки, почали відхід, затримуючись на флангах, але швидко вибивалися нашими танками, що маневрували на полі бою. Танки КВ і Т-34, не маючи в достатній кількості бронейних снарядів, вели вогонь осколковими снарядами і своєю масою душили й знищували танки противника та гармати ПТО, переходячи від одного рубежу до іншого. Бій продовжувався близько 4-х годин, до повного настання темноти. Переслідуючи відступаючі танки противника, частини дивізії підійшли до східної окр. Дубно, на рубіж Панталія — Рачин. Противник, відходячи в Дубно, підірвав за собою мости, лишивши, таким чином, дивізію змоги прорватися в Дубно на плечах його відступаючої піхоти.

О 22.00, після виходу танкової групи на збірний пункт, 86 тп разом з 40 мсп почав підготовку до нічної атаки на Дубно. Проведена попередньо розвідка в напрямку Мирогоша — Рачин установила в районі Рачина близько 90 танків противника з піхотою і мотоциклами. В результаті розвідки і внаслідок того, що місцевість безпосередньо на півд-схід від Дубно сильно заболочена і підірвані мости, було прийнято рішення — наступати на Дубно з південного сходу вздовж залізниці, оточуючи противника з тилу, одночасно прикриваючись заслоном фронту. Разом з тим, виконуючи наказ командира дивізії про подання допомоги 40 тд, яка вела бій у районі Млинів, і відходила на Рівне, о 22.00 була направлена танкова рота, що під час висування до Вожеквичі наштовхнулася на танкову засаду противника, була нею атакована, і, втративши 4 танки, не знайшовши 40 тд у вказаному районі, повернулася до своїх частин. Таким чином, між 43 і 40 тд укліналися танки противника, тиснучи 40 тд і захищаючи наш правий фланг.

Атака танків і піхоти 43 тд по оволодінню Дубно, що готувалася на 1.00 27.6.41 р., не відбулася через відхід частин 36 ск — 228 сд зліва і 40 тд справа — та прориву танків противника на фланзі 43 тд.

За наказом командира 19 мк 43 тд о 3.00 27.6 з боями була відведена з-під Дубно й на 6.00 зосередилася на зах. окр. Рівного.

В бою під Дубно знищено 1 важкий танк, 20 середніх і легких танків, 2 батареї птор, близько 50 автомашин і понад батальйон піхоти противника. Наші втрати — 2 танки КВ (обидва згоріли), 15 танків Т-26, з них 4 — вогнеметні, вбито й поранено 128 чол.

Тактика противника

При організації бою противник добре використовував усі засоби придумання, в їх тісному зв'язку з піхотою. З кожною танковою частиною противника діє авіація. Артилерійський вогонь також коректується авіацією. Під час артпідготовки і в залежності від її результатів противник висуває штурмові групи автоматників і батареї легких мінометів, які, захопивши вигідні рубежі, закріплюються до підходу головних сил.

Одночасно його танки намагаються обходити наші фланги, а танки центра наводили на танкові засади.

Слідом за цим противник проводить сильний вогневий наліт по нашій артилерії й танках і вводить у бій свої танки на одному з флангів наших бойових порядків. Бойовий порядок танків противника встановлений такий:

1-й ешелон — важкі танки.

2-й ешелон — середні танки, у кожного на причепі гармати ПТО та десант автоматників.

3-й ешелон — легкі танки також з гарматами ПТО і десантними групами автоматників та мінометами на машинах типу «Цікап».

Під час бою, використовуючи свою перевагу в автоматичній зброї, противник встановлює свої вогневі точки у будинках, садах і т. д., насичуючи ними фланги й перешкоджаючи організувати евакуацію поранених та підбитих машин, а також і вести спостереження. Ці точки успішно випалювалися нашими вогнеметними танками, які діяли в бойових порядках гарматних танків.

Танки противника (середні і важкі) переважають по броньовій силі та озброєнню танки Т-26, які мала в своєму розпорядженні дивізія.

Висновок: бій під Дубно, який дивізія провела протягом 25—26.6, відбувався у невідгдних для неї умовах як, виходячи із загальної обстановки, так і з місцевості. Крім того, дивізія вела бій далеко з переважаючими силами противника як за кількістю, так і за якістю озброєння. Проте був відкинутий на 15 км із значними для нього втратами, завдяки добрій підготовці особового складу й загальному прагненню знищити ворога і поліпшити становище 35 ск і 40 тд.

Особливо добре виконував завдання розвідувальний батальйон дивізії під командуванням Героя Радянського Союзу капітана Архипова, який своєчасно виявляв танки противника на флангах і знімав танкову засаду в центрі.

Бої під Рівним 27—29.6.41 р.

а) Обстановка:

Противник, намагаючись зірвати планомірний відхід дивізії, намагався атакувати частини дивізії, що відходили від шосе Млинів — Рівне, і відрізати від Рівного, розпочавши атаку лівого флангу дивізії від Здолбунова. Атаки противника були відбиті. В результаті бою, під час відходу дивізії від Дубно до Рівного було знищено 3 середні танки, 2 — снадено й знищено близько 15 автомашин з піхотою противника.

Наші втрати — 3 танки Т-26 (один вогнеметний), 7 автомашин і 17 чол. убитих і поранених.

Разом з тим розвідувальний батальйон дивізії встановив рух групою танкової колони противника з району Дубно на Гульча — Кидра. На 3.00 40 тд, відходячи до Рівного, займала оборону в лісі на захід від Ясеневиче.

Бій 27.6.41 р.

б) Зосередившись на 6.00 на схід. окр. Рівного, командиром корпусу було поставлене завдання—при взаємодії з 9 мк (штаб Клевань) з району лісу, що на захід від Ясеневиче, атакувати противника, який вийшов на цей рубіж і відкинутий його до Млинова. Організація взаємодії з 9 мк не вдалася, оскільки його частини були сковані боями під м. Луцьк.

На 12.00 27.6.41 р. 43 тд, перейшовши до оборони Рівного, розміщувалася на зах. окр. Ясеневиче і Вел. Ємельяна — 43 мсп; 86 тп — у районі Боярка, 43 гап на вогневих позиціях на зах. окр. Рівного. Правіше у районі Кривин оборонялася 40 тд.

Противник о 13.00, почавши артпідготовку, о 14.00 повів атаку танками і піхотою вздовж шосе Млинів — Рівне, завдаючи ударів у стик 40 і 43 тд. Піхота, не витримавши артвогню й атаки танків противника, почала відходити до Рівного. О 15.00 86 тп 43 тд, підтриманий вогнем 43 гап, контратакував противника, відкинувши його і відновивши становище. Противник, втративши 6 танків, 3 гармати ПТО і майже 2 роти піхоти, відійшов до Дидявечі й атак у цьому напрямі не проводив. Наші втрати — 5 танків Т-26, з них — 2 вогнеметні, 1 бронемашини і 41 чол. убитими й пораненими.

О 19.00 противник, відкривши сильний артвогонь по лівому флангу 43 тд й одночасно, піддаючи 86 тп бомбардуванню з повітря, рядом послідовних нальотів 3-х груп літаків (4—5 у кожній), атакував правий фланг 40 тд і лівий фланг 43 тд, завдаючи головного удару вздовж шосе Дубно—Рівне.

О 22.00 група танків (10—15) і піхота противника силою в 2 роти ввірвалися на південно-захід. окр. Рівного.

О 3.00 28.6.41 р. розвідбатальйон 43 тд установив, що Здолбунів залишений піхотою 228 сд, і противник, переправившись на схід. берег р. Горинь, танковою колоною й піхотою на машинах просувається в Тайкунов. Враховуючи обстановку, що склалася на 3.00 28.6.41 р., командиром 19 мк було прийнято рішення про відхід: 40 тд — на рубіж Тучин — Гоша, 43 тд — прикрити відхід 40 тд, ведучи оборону на рубежі Рівне — Аннополь — Бабин — Гоша. 43 тд, виконуючи наказ командира 19 мк — забезпечити відхід 40 тд, ведучи бої короткими контр-ударами по противнику, протягом 28.6. послідовно обороняла рубежі, відбила кілька атак танків і піхоти противника, при відході, руйнуючи мости і дороги на шосе Рівне — Гоша.

У боях 28.6. противнику завдано таких втрат: знищено 14 танків, 7 бронемашин, понад 40 мотоциклів і 50 автомашин, убито й поранено близько полку піхоти.

Втрати дивізії — 11 танків Т-26, 2 полкові гармати, 5 вантажних машин, 2 бензоцистерни, вбито 13 чол., поранено 47 чол.

Командир 43-ї танкової дивізії
полковник Цибін

Військовий комісар 43-ї танкової дивізії
ст. батальйонний комісар Погосов

Начальник штабу 43-ї танкової дивізії
підполковник Бунтман

ЦАМО СРСР, ф. 229, оп. 157, спр. 7/2, арк. 339—348. Оригінал.

Сергій Максудов (Кембрідж, США)

Документи з архіву ОДПУ 1921—1927 рр. *

Розповідь С. Дукельського про боротьбу ЧК—ДПУ з ворогами Радянської влади на Україні дає загальну картину діяльності цієї організації. Водночас очевидно, що ця боротьба включала багато конкретних епізодів, окремих сутичок. Захоплення заложників, спіймання дезертирів, збирання продрозверстки, придушення повстань — такі події відбувалися в кожному районі, майже в кожному селі. Як діяли власті в цих випадках, які конкретні розпорядження вони видавали? Питання ці не менш важливі і цікаві, ніж похвала заслуженого чекіста.

Змінити масштаб розгляду подій дають можливість конкретні документи, реальні накази місцевих властей. На жаль, таких свідчень у розпорядженні істориків дуже мало. До останнього часу вони були надійно заховані в радянських архівах. Тому особливу цінність мають нечисленні матеріали, які в роки війни потрапили на Захід. Такою є доля і вміщених нижче документів. Це розпорядження партійних і радянських установ, накази ОДПУ, що розповідають про події в Чорнухинському районі Полтавської області України в 1921—1927 рр. Дуже одноманітні взаємовідносини цих організацій з населенням: арешти,

* У № 1 і 3 нашого журналу за 1991 р. було опубліковано розділи з книги С. Дукельського «ЧК—ДПУ». Вона завершується додатками, що містять документи ОДПУ, які становлять певний інтерес і пропонуються читачам.